МУҲОФАЗА ЭТИЛАДИГАН ТАБИИЙ ҲУДУДЛАРДА ЭКОЛОГИК ХАВФСИЗЛИКНИ ҲУҚУҚИЙ ТАЪМИНЛАШНИНГ КОНСТИТУЦИЯВИЙ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ

Бахтиёров Фахриёр Акромжон ўғли
Ўзбекистон Республикаси
Жамоат хавфсизлиги университети
Давлат ҳуқуқий фанлар ва инсон ҳуқуқлари кафедраси ўқитувчиси

Аннотация: Мазкур мақолада Ўзбекистон Республикасида муҳофаза этиладиган табиий ҳудудларда экологик хавфсизликни таъминлашнинг конституциявий-ҳуқуқий асослари, мазкур соҳада давлат бошқаруви ва экологик назоратни амалга ошириш механизмлари ҳамда уларни такомиллаштириш масалалари таҳлил қилинган. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Конституциясида белгиланган қулай атроф-муҳитга бўлган ҳуқуқнинг муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар фаолияти билан ўзаро боғлиқлиги, экологик хавфсизликни таъминлашда давлат органларининг ваколатлари, қўриқланма зоналарнинг ҳуқуқий режими, табиий ҳудудлар чегараларини белгилаш ва давлат кадастрини юритиш билан боғлиқ муносабатлар ўрганилган. Шунингдек, миллий қонунчилик нормалари ЮНЕСКОнинг биосфера резерватларига оид ёндашувлари билан қиёсий таҳлил қилинган. Тадқиқот натижасида муҳофаза этиладиган табиий ҳудудларда экологик назоратнинг махсус тартибини белгилаш, ягона электрон геоахборот тизимини шакллантириш, давлат органлари ўртасидаги ҳамкорликни кучайтириш ҳамда ҳудудларнинг ҳуқуқий режимини аниқлаштириш юзасидан илмий-амалий таклифлар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: Конституция, экологик хавфсизлик, экологик ҳуқуқлар, муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар, экологик назорат, давлат бошқаруви, давлат кадастри, қўриқланма зона, биосфера резервати, ботаника боғи, экологик мониторинг, ҳуқуқий режим.

КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ПРАВОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ НА ОСОБО ОХРАНЯЕМЫХ ПРИРОДНЫХ ТЕРРИТОРИЯХ

Аннотация. В статье исследуются конституционно-правовые основы обеспечения экологической безопасности на особо охраняемых природных территориях Республики Узбекистан. Рассматриваются конституционные экологические права граждан, правовой режим охраняемых территорий, полномочия государственных органов, механизмы экологического контроля и вопросы государственного кадастра. На основе сравнительно-правового анализа законодательства Узбекистана и подходов ЮНЕСКО обоснованы предложения по совершенствованию правового регулирования, цифровизации кадастрового учёта, уточнению режима охранных зон и повышению эффективности межведомственного взаимодействия.

Ключевые слова: Конституция, экологическая безопасность, экологические права, особо охраняемые природные территории, экологический контроль, государственный кадастр, охранная зона, BIOSферный резерват, правовой режим.

CONSTITUTIONAL AND LEGAL FOUNDATIONS FOR ENSURING ENVIRONMENTAL SAFETY IN PROTECTED NATURAL AREAS

Abstract. This article examines the constitutional and legal foundations of environmental safety in protected natural areas of the Republic of Uzbekistan. Particular attention is paid to constitutional environmental rights, the legal status of protected areas, the powers of public authorities, environmental supervision, cadastral registration and the regulation of buffer zones. National legislation is analyzed in comparison with UNESCO approaches to biosphere reserves. The study proposes improvements in specialized environmental control, integrated geospatial information systems, interagency cooperation, legal zoning and public participation in environmental decision-making.

Keywords: Constitution, environmental safety, environmental rights, protected natural areas, environmental control, state cadastre, buffer zones, biosphere reserves, legal regulation.

Жаҳонда экологик муаммоларнинг тобора мураккаблашиб бориши, иқлим ўзгариши, биологик хилма-хилликнинг камайиши, ер ва сув ресурсларига антропоген босимнинг кучайиши табиий ҳудудларни муҳофаза қилишга доир ҳуқуқий механизмларни такомиллаштиришни давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бирига айлантирмоқда. Айниқса, алоҳида экологик, илмий, маданий ва рекреацион аҳамиятга эга бўлган ҳудудларнинг ҳуқуқий мақомини белгилаш, уларда махсус муҳофаза режимини таъминлаш ва давлат назоратини самарали ташкил этиш масалалари алоҳида аҳамият касб этмоқда.

Ўзбекистон Республикасида экологик хавфсизликни таъминлаш масаласи янги таҳрирдаги Конституциянинг қабул қилиниши билан конституциявий-ҳуқуқий жиҳатдан янада мустаҳкамланди. Хусусан, Конституциянинг 49-моддасида ҳар кимнинг қулай атроф-муҳитга ва унинг ҳолати тўғрисида ишончли ахборотга эга бўлиш ҳуқуқи кафолатланган. Шу билан бирга, давлат зиммасига атроф-муҳитни яхшилаш, тиклаш, муҳофаза қилиш ва экологик мувозанатни сақлашга қаратилган чора-тадбирларни амалга ошириш вазифаси юклатилган [1].

Миллий қонунчиликда муҳофаза этиладиган табиий ҳудудларнинг ҳуқуқий мақоми, уларни ташкил этиш ва муҳофаза қилишга оид нормалар белгиланган бўлса-да, уларнинг ижросини таъминлаш, идоралараро ҳамкорлик, ҳудудий чегараларни аниқлаштириш ва экологик назорат самарадорлигини ошириш билан боғлиқ айрим масалалар қўшимча илмий таҳлилни талаб қилади.

Мазкур тадқиқотнинг мақсади муҳофаза этиладиган табиий ҳудудларда экологик хавфсизликни ҳуқуқий таъминлашнинг конституциявий асосларини очиб бериш, амалдаги ҳуқуқий механизмларни таҳлил қилиш ва уларни такомиллаштириш бўйича илмий асосланган таклифларни ишлаб чиқишдан иборат.

ТАДҚИҚОТ МЕТОДОЛОГИЯСИ

Тадқиқотда тизимли-ҳуқуқий, формал-юридик, қиёсий-ҳуқуқий, мантиқий

таҳлил ва ҳуқуқий моделлаштириш методларидан фойдаланилди.

Ҳуқуқий моделлаштириш методи орқали махсус экологик назорат тартиби, электрон кадастр, идоралараро мониторинг ва ҳудудларни ривожлантириш дастурларига оид норматив таклифлар шакллантирилди.

Тадқиқот норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва расмий халқаро манбалар таҳлилига асосланган бўлиб, эмпирик сўровнома ёки мустақил дала мониторинги натижаларини ўз ичига олмайди.

ТАДҚИҚОТ НАТИЖАЛАРИ ВА МУҲОКАМА

1. Экологик хавфсизликни таъминлашнинг конституциявий мазмуни

Конституциянинг 49-моддасида белгиланган қулай атроф-муҳитга бўлган ҳуқуқ инсоннинг муносиб ҳаёт кечириши учун зарур экологик шароитларни таъминлашни назарда тутади. Мазкур ҳуқуқни амалга ошириш фақат экологик зарар етказилганидан кейин уни бартараф этиш билан чекланмаслиги, балки экологик хавф-хатарларнинг олдини олишга қаратилган ҳуқуқий механизмларни ҳам қамраб олиши лозим.

Шу нуқтаи назардан, муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар экологик хавфсизликнинг профилактик механизми сифатида намоён бўлади. Чунки улар табиий экотизимларни сақлаш, ноёб биологик объектларни муҳофаза қилиш, экологик мувозанатни таъминлаш ҳамда табиатга салбий антропоген таъсирни чеклашга хизмат қилади.

Конституциянинг 68-моддасида табиий ресурсларга оид конституциявий қоидалар мустаҳкамланган бўлиб, улардан оқилона фойдаланиш ва уларни давлат томонидан муҳофаза қилиш экологик сиёсатнинг фундаментал асосларидан ҳисобланади [1].

Бизнинг фикримизча, Конституциянинг 49 ва 68-моддалари ўзаро боғлиқ ҳолда муҳофаза этиладиган табиий ҳудудларнинг конституциявий аҳамиятини белгилаб беради. Биринчи норма инсоннинг экологик ҳуқуқларини кафолатласа, иккинчиси табиий ресурсларнинг ҳуқуқий муҳофазасига асос яратади.

2. Муҳофаза этиладиган табиий ҳудудларда экологик назоратни такомиллаштириш

Ўзбекистон Республикасининг 1992 йил 9 декабрдаги «Табиатни муҳофаза қилиш тўғрисида»ги, 2004 йил 3 декабрдаги «Муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар тўғрисида»ги ва 2013 йил 27 декабрдаги «Экологик назорат тўғрисида»ги қонунлари экологик назоратни ҳуқуқий тартибга солишда муҳим ўрин тутади [2; 3; 4].

Бироқ умумий экологик назорат ва махсус муҳофаза режимини таъминлашга қаратилган назорат ўртасида муҳим фарқ мавжуд. Умумий экологик назорат атроф-муҳитни муҳофаза қилиш қонунчилигига риоя этилишини қамраб олса, махсус ҳудудий назорат тегишли табиий ҳудуднинг ҳуқуқий режими, рухсат этилган фаолият турлари, табиий объектларни сақлаш талаблари ва ҳудудий чекловларга риоя этилишини ҳам ўз ичига олиши керак.

Шу сабабли «Муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар тўғрисида»ги Қонунга экологик назоратнинг ушбу ҳудудларга хос хусусиятларини аниқлаштирувчи нормалар киритиш мақсадга мувофиқ.

Хусусан, махсус экологик назоратнинг объекти, субъектлари, амалга ошириш шакллари, ахборот алмашиш тартиби ва назорат натижалари бўйича қарор қабул қилиш механизмини ягона ҳуқуқий тизим доирасида тартибга солиш зарур.

3. Муҳофаза этиладиган табиий ҳудудларнинг давлат кадастри ва электрон геоахборот тизими

Муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар экологик хавфсизлигини таъминлашнинг муҳим шартларидан бири уларнинг аниқ ҳудудий чегараларини белгилаш ва ҳуқуқий мақомини ишончли кадастр маълумотлари орқали мустаҳкамлашдир.

Шу муносабат билан Экология ва иқлим ўзгариши миллий қўмитаси, Кадастр агентлиги ҳамда маҳаллий давлат ҳокимияти органлари иштирокида муҳофаза этиладиган табиий ҳудудларни босқичма-босқич комплекс хатловдан ўтказиш механизмини такомиллаштириш зарур.

Мазкур жараёнда ҳар бир муҳофаза этиладиган табиий ҳудуднинг географик

координаталари, майдони, ҳуқуқий мақоми, функционал зоналари, ер участкаларига нисбатан мавжуд ҳуқуқлар ва чекловлар электрон тизимда ўзаро боғланган ҳолда акс эттирилиши лозим.

Бизнингча, «Муҳофаза этиладиган табиий ҳудудларнинг ягона электрон геоахборот реестри»ни шакллантириш мақсадга мувофиқ.

Ушбу реестр экологик назорат ва кадастр ахборотини интеграция қилиш, муҳофаза ҳудудлари чегараларини харитада акс эттириш, ердан фойдаланишга оид эҳтимолий зиддиятларни эрта аниқлаш ҳамда давлат органлари ўртасидаги маълумот алмашинувини енгиллаштириш имконини беради.

4. Экологик хавфсизликни таъминлашда давлат органлари ҳамкорлигининг ҳуқуқий асослари

Муҳофаза этиладиган табиий ҳудудларда экологик хавфсизликни таъминлаш биргина ваколатли экологик органнинг фаолияти билан чекланмайди. Мазкур жараён давлат бошқаруви, ҳуқуқни муҳофаза қилиш, ер муносабатлари ва маҳаллий бошқарув соҳаларидаги ваколатларнинг мувофиқлаштирилган тарзда амалга оширилишини талаб этади.

Бироқ идоралараро ҳамкорлик самарадорлиги фақат қўшма тадбирлар ўтказиш билан эмас, балки ахборот алмашишнинг аниқ тартиби, масъул субъектларнинг вазифалари ва натижалар учун жавобгарлик механизмлари билан белгиланади.

Шу боис муҳофаза этиладиган табиий ҳудудларда қонунчилик талабларига риоя этилишини кузатишга қаратилган идоралараро мониторинг механизмини жорий этиш таклиф қилинади.

Бунда экологик хавф даражаси юқори бўлган ҳудудларни аниқлаш, режали мониторинг тадбирларини ташкил этиш, келиб тушган хабарларни ваколатли органларга йўналтириш ва ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги маълумотларни умумлаштириш назарда тутилиши лозим.

5. Муҳофаза этиладиган табиий ҳудудларнинг ҳуқуқий режимини дифференциациялаш

«Муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар тўғрисида»ги Қонунда ҳудудларнинг

турли тоифалари ва уларга нисбатан қўлланиладиган махсус ҳуқуқий режимлар белгиланган [3].

Масалан, давлат қўриқхоналарида табиий жараёнларнинг нисбатан дахлсизлигини таъминлаш устувор аҳамият касб этса, айрим табиат боғлари ёки рекреацион ҳудудларда экологик талабларга мувофиқ тарзда ташкил этилган ташрифлар ва бошқа фаолият турларига рухсат берилиши мумкин.

Бизнинг фикримизча, ҳар бир тоифадаги ҳудуд учун махсус бошқарув режалари, экологик хавфни баҳолаш мезонлари, рухсат этилган ва чекланган фаолият турлари ҳамда мониторинг кўрсаткичларини аниқ белгилаш мақсадга мувофиқ.

6. биосфера резерватлари ва қўриқланма зоналарнинг ҳуқуқий режимини такомиллаштириш

ЮНЕСКОнинг «Инсон ва биосфера» дастурида биосфера резерватлари учта асосий функционал қисм — ядро ҳудуди, буфер зона ва ўтиш зонаси асосида ташкил этилиши назарда тутилади [5].

Ядро ҳудудида табиий экотизимларни қатъий муҳофаза қилиш устувор ҳисобланади. Буфер зона табиий ядро ҳудудига салбий таъсирни чеклашга хизмат қилади. Ўтиш зонасида эса экологик талабларга риоя этган ҳолда маҳаллий аҳолининг ижтимоий-иқтисодий фаолияти билан табиатни муҳофаза қилиш манфаатларини уйғунлаштириш назарда тутилади.

Ўзбекистон қонунчилигида ҳам давлат биосфера резерватларини зоналаштиришга оид қоидалар мавжуд. Жумладан, «Муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар тўғрисида»ги Қонуннинг 44-моддасида қўриқхонага айлантирилган зона, оралиқ зона ва табиий объектларга зарар етказмайдиган фаолият учун мўлжалланган зона назарда тутилган [3].

Асосий масала мавжуд нормаларни амалга ошириш тартибини такомиллаштириш, функционал зоналар чегараларини аниқ акс эттириш ва уларга нисбатан қўлланиладиган чекловларни ҳуқуқий жиҳатдан янада аниқ белгилашдан иборат.

Бизнинг фикримизча, қўриқланма зоналарни ташкил этиш тўғрисидаги қарорларда уларнинг харитаси, чекловлар рўйхати, ердан фойдаланувчиларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари, масъул назорат органлари ва экологик мониторинг тартибини мажбурий реквизит сифатида белгилаш мақсадга мувофиқ.

7. Ботаника боғларининг ҳуқуқий мақомини такомиллаштириш

Муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар тизимида ботаника боғлари ўсимликлар дунёсининг биологик хилма-хиллигини сақлаш, илмий тадқиқотлар ўтказиш ва экологик таълимни ривожлантиришда муҳим аҳамиятга эга.

2025 йилдаги қонунчилик ўзгаришлари натижасида «Муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар тўғрисида»ги Қонунда ботаника боғларига оид нормалар алоҳида ўрин эгаллади [3].

Шу муносабат билан ботаника боғларини умумдавлат ва маҳаллий аҳамиятга молик ботаника боғларига таснифлашнинг ҳуқуқий мезонларини янада аниқлаштириш мақсадга мувофиқ.

Бунда уларни ташкил этиш бўйича ваколатли субъектлар, молиялаштириш тартиби, илмий коллекцияларни муҳофаза қилиш талаблари ва бошқарув механизмлари қонунчиликда аниқ белгиланиши керак.

8. Муҳофаза этиладиган табиий ҳудудларни ривожлантиришнинг давлат-ҳуқуқий кафолатлари

Экологик хавфсизликни таъминлашда алоҳида табиий ҳудудларни ташкил этишнинг ўзи етарли эмас. Уларнинг узоқ муддатли фаолиятини таъминлаш, табиий объектларни мунтазам мониторинг қилиш ва муҳофаза инфратузилмасини ривожлантириш ҳам муҳимдир.

Миллий қонунчиликда муҳофаза этиладиган табиий ҳудудларни бошқариш режаларига оид нормалар мавжуд. Шу боис мазкур соҳада режалаштириш институти умуман шаклланмаган, деб хулоса қилиш тўғри бўлмайди.

Бироқ бошқарув режаларини умумдавлат ва ҳудудий ривожлантириш дастурлари билан мувофиқлаштириш, амалга ошириш муддатлари, молиялаштириш манбалари ва натижадорлик кўрсаткичларини белгилаш механизмларини

такомиллаштириш зарур.

Бизнинг фикримизча, муҳофаза этиладиган табиий ҳудудларни ривожлантиришга қаратилган ўрта ва узоқ муддатли мақсадли дастурларнинг ҳуқуқий мақоми, қабул қилиш тартиби ва ижросини баҳолаш мезонларини қонунчиликда аниқ белгилаш мақсадга мувофиқ.

Бундай дастурларда табиий ҳудудлар чегараларини аниқлаштириш, муҳофаза инфратузилмасини такомиллаштириш, экологик мониторингни рақамлаштириш ва аҳолининг экологик маданиятини ошириш каби вазифалар қамраб олиниши мумкин.

9. Фуқароларнинг экологик ҳуқуқлари ва жамоатчилик иштирокини таъминлаш

Муҳофаза этиладиган табиий ҳудудларда экологик хавфсизликни таъминлаш самарадорлиги давлат органларининг фаолияти билан бир қаторда жамоатчилик иштирокининг ҳуқуқий кафолатларига ҳам боғлиқ.

«Муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар тўғрисида»ги Қонуннинг 10-моддасида фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари ва фуқароларнинг ушбу соҳадаги иштирокига оид қоидалар белгиланган [3].

Хусусан, қўриқланма зоналарнинг чегараларини белгилаш, табиий ҳудудларнинг ҳуқуқий режимини ўзгартириш ва инфратузилма лойиҳаларини амалга оширишда экологик ахборотнинг очиқлигини таъминлаш муҳимдир.

Бизнингча, муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар фаолияти ҳақидаги очиқ экологик ахборотни ягона электрон платформада жойлаштириш, мурожаатларни кўриб чиқиш натижаларини умумлаштириб бориш ҳамда жамоатчилик учун тушунарли ҳисоботлар эълон қилиш амалиётини ривожлантириш зарур.

ТАДҚИҚОТНИНГ ИЛМИЙ ЯНГИЛИГИ

Биринчидан, муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар фаолиятини Конституциянинг 49-моддасида мустаҳкамланган экологик ҳуқуқларни амалга оширишнинг институционал кафолати сифатида баҳолаш асослантирилди.

Иккинчидан, муҳофаза этиладиган табиий ҳудудларга хос махсус экологик назоратни умумий экологик назорат тизими доирасида, бироқ ҳудудларнинг

ҳуқуқий режими хусусиятларини ҳисобга олувчи алоҳида механизм сифатида тартибга солиш таклиф қилинди.

Учинчидан, экологик назорат, давлат кадастри ва ҳудудларни бошқариш маълумотларини ўзаро боғлашга қаратилган ягона электрон геоахборот реестрининг ҳуқуқий модели илгари сурилди.

Тўртинчидан, қўриқланма зоналарнинг ҳуқуқий мақомини белгилашда уларнинг географик чегаралари, функционал чекловлари, ердан фойдаланувчиларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари ҳамда назорат субъектларини ягона ҳуқуқий ҳужжатда акс эттириш зарурати асослантирилди.

Бешинчидан, муҳофаза этиладиган табиий ҳудудларни ривожлантиришнинг мақсадли дастурларини давлатнинг конституциявий экологик мажбуриятларини амалга оширишга хизмат қилувчи ҳуқуқий восита сифатида такомиллаштириш таклиф этилди.

ҚОНУНЧИЛИКНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШГА ОИД ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАКЛИФЛАР

1. Махсус экологик назорат механизмини ҳуқуқий мустаҳкамлаш. «Муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар тўғрисида»ги Қонуннинг 9-моддасини махсус экологик назорат субъектлари, уларнинг ваколатлари ва ҳамкорлик тартибини аниқлаштирувчи қоидалар билан такомиллаштириш мақсадга мувофиқ.

2. Электрон геоахборот реестрини жорий этиш. Муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар ва уларнинг функционал зоналарига оид кадастр маълумотларини ягона электрон геоахборот тизимида юритишнинг ҳуқуқий тартибини белгилаш зарур.

3. Идоралараро экологик мониторингни ривожлантириш. Экология ва иқлим ўзгариши миллий қўмитаси, прокуратура, ички ишлар ва кадастр органлари ўртасида ахборот алмашиш, экологик хавфларни баҳолаш ҳамда ҳуқуқбузарликларга ўз ваколатлари доирасида муносабат билдириш механизмини такомиллаштириш таклиф этилади.

4. Ботаника боғлари ҳуқуқий мақомини аниқлаштириш. Ботаника боғларини умумдавлат ва маҳаллий аҳамиятга молик тоифаларга ажратишнинг аниқ

мезонлари, уларни ташкил этиш, молиялаштириш ва муҳофаза қилишнинг ўзига хос тартибини қонунчиликда белгилаш мақсадга мувофиқ.

5. Муҳофаза этиладиган ҳудудларнинг ҳуқуқий режимини дифференциациялаш. Давлат қўриқхоналари, табиат боғлари, ботаника боғлари, биосфера резерватлари ва бошқа муҳофаза этиладиган ҳудудлар учун махсус бошқарув режаларининг минимал мажбурий мазмунини ҳуқуқий жиҳатдан белгилаш зарур.

6. биосфера резерватларини зоналаштириш тартибини такомиллаштириш. Амалдаги Қонуннинг 44-моддасида назарда тутилган зоналарнинг ҳуқуқий режимини ЮНЕСКО ёндашувларини инобатга олган ҳолда аниқлаштириш ва уларни давлат кадастри маълумотлари билан интеграция қилиш таклиф қилинади.

7. Давлат мақсадли дастурларининг ҳуқуқий кафолатларини кучайтириш. Муҳофаза этиладиган табиий ҳудудларни ривожлантириш дастурлари учун мақсадли кўрсаткичлар, амалга ошириш муддатлари, молиялаштириш манбалари ва ижро мониторингини белгилашнинг ҳуқуқий механизмларини такомиллаштириш зарур.

8. Қўриқланма зоналар устидан назоратни аниқ тартибга солиш. Қўриқланма зоналарнинг ҳуқуқий режимини таъминлашда ваколатли экологик органлар, муҳофаза этиладиган табиий ҳудудларнинг қўриқлов ходимлари ва тегишли ўрмонни муҳофаза қилиш тузилмалари иштирокининг ҳуқуқий чегараларини аниқлаштириш таклиф этилади.

9. Қўриқланма зоналар ҳуқуқий мақомининг комплекс модели. Муҳофаза этиладиган табиий ҳудудни ташкил этиш ёки унинг чегараларини ўзгартиришда қўриқланма зона координаталари, чекловлари ва ердан фойдаланиш шартларини бир вақтнинг ўзида расмийлаштириш тартибини белгилаш мақсадга мувофиқ.

10. Хорижий тажрибани миллий ҳуқуқ тизимига мослаштириш. Қўриқхоналарнинг ташкилий-ҳуқуқий мақоми, қўриқланма зоналарда ердан фойдаланиш ва табиатни муҳофаза қилиш муассасаларининг вазифалари бўйича хорижий ҳуқуқий ёндашувларни қиёсий ўрганиш ва миллий шароитга мос

келадиган институтлардан фойдаланиш зарур.

11. Давлатнинг экологик мажбуриятларини аниқлаштириш. Экология қонунчилигида муҳофаза этиладиган табиий ҳудудларни ташкил этиш, сақлаш ва фаолиятини таъминлашнинг фуқаролар экологик ҳуқуқларини амалга ошириш билан ўзаро боғлиқлигини янада аниқ ифода этиш таклиф қилинади.

ХУЛОСА

Ўтказилган тадқиқот муҳофаза этиладиган табиий ҳудудларда экологик хавфсизликни ҳуқуқий таъминлаш Ўзбекистон Республикасида инсоннинг конституциявий экологик ҳуқуқларини амалга ошириш ва давлатнинг атроф-муҳитни муҳофаза қилиш функциясини рўёбга чиқариш билан бевосита боғлиқ эканлигини кўрсатади.

Тадқиқот натижалари шуни кўрсатадики, мазкур соҳада экологик назорат субъектлари ўртасидаги ҳамкорликни кучайтириш, муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар чегараларини аниқлаштириш, ягона электрон геоахборот реестрини ривожлантириш, қўриқланма зоналарнинг ҳуқуқий режимини такомиллаштириш ва бошқарув режаларининг ижросини таъминлаш устувор аҳамиятга эга.

Бизнинг фикримизча, муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар самарадорлигини баҳолашда уларнинг фақат майдони ёки сонига эмас, балки табиий экотизимларнинг сақланиш ҳолати, экологик назорат натижадорлиги, ҳуқуқий режимга риоя этилиши ва жамоатчилик иштирокининг даражасига ҳам эътибор қаратиш зарур.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

[1] Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. Янги таҳрир, 2023 йил 30 апрель. 49 ва 68-моддалар. Расмий манба: https://constitution.uz

[2] Ўзбекистон Республикасининг 1992 йил 9 декабрдаги 754-XII-сонли «Табиатни муҳофаза қилиш тўғрисида»ги Қонуни. https://lex.uz/docs/107115

[3] Ўзбекистон Республикасининг 2004 йил 3 декабрдаги 710-II-сонли «Муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар тўғрисида»ги Қонуни. https://lex.uz/docs/415135

[4] Ўзбекистон Республикасининг 2013 йил 27 декабрдаги ЎРҚ-363-сонли «Экологик назорат тўғрисида»ги Қонуни. https://lex.uz/docs/2304953

[5] UNESCO. What are Biosphere Reserves? Man and the Biosphere Programme. https://www.unesco.org/en/mab/wnbr/about

[6] UNESCO World Heritage Centre. World Heritage and Buffer Zones. World Heritage Papers, No. 25, 2009. https://whc.unesco.org/document/101965

[7] Ўзбекистон Республикаси Экология ва иқлим ўзгариши миллий қўмитаси. Расмий ахборот ресурслари. https://gov.uz/eco

[8] Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 8 январдаги 13-сон қарори билан тасдиқланган муҳофаза этиладиган табиий ҳудудларда бўлишга оид намунавий қоидалар. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси: https://lex.uz

[9] Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2015 йил 8 октябрдаги 287-сон қарори билан тасдиқланган жамоатчилик экологик назоратини амалга ошириш тартибига оид намунавий низом. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси: https://lex.uz